

УДК 37.036:372

*Тетяна Інспекторова,
викладач кафедри теорії та
методик дошкільної освіти
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини*

ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ МУЗИКИ

У статті проаналізовано особливості естетичного виховання дітей дошкільного віку та визначено музику одним з основних засобів естетичного виховання, що вводить дітей у світ музичного мистецтва.

Ключові слова: естетичне виховання, естетичний смак, музика, культура, мистецтво, музичне виховання.

В статье проанализированы особенности эстетического воспитания детей дошкольного возраста и определено музыку одним из основных средств эстетического воспитания.

Ключевые слова: эстетичное воспитание, эстетичный вкус, музыка, культура, искусство, музыкальное воспитание.

In the article are analysed the feature of aesthetic education of children of preschool age and certainly music one of the fixed assets of aesthetic education.

Key words: aesthetically beautiful education, aesthetically beautiful taste, music, culture, art, musical education.

Актуальність проблеми естетичного виховання дошкільників викликана тим, що осмислення конкретних питань естетичного виховання та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості набуває вирішального значення. Так, у Національній доктрині розвитку освіти України XXI століття визначено основну мету освіти, яку спрямовано на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвитку художньо-творчих здібностей.

На початку третього тисячоліття ґрунтовно відзначається наукова увага до педагогічних технологій естетичного виховання дошкільників засобами музичного мистецтва (А. Шевчук, Н. Фоломєєва). Сучасна вітчизняна система естетичного виховання дошкільників відображена в «Концепції дошкільного виховання в Україні», у Законі України «Про дошкільну освіту», в «Базовому компоненті дошкільної освіти», у програмах виховання дітей дошкільного віку «Малютко», «Дитина», «Дитина в

дошкільні роки», «Українське довкілля» та у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі».

У психологічній, філософській, мистецтвознавській літературі ґрунтовно розкрито психологічні основи естетичного виховання особистості у наукових працях Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, В. Моляко, Б. Теплова. Філософсько-естетичні особливості цієї проблеми розглядають Ю. Боров, І. Гончаров, М. Киященко, В. Ядов.

Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у працях видатних українських педагогів та діячів освіти О. Аліксійчук, Л. Артемової, Г. Ващенко, Н. Ветлугіної, І. Зязюна, В. Кузя, С. Лисенкової, О. Поліщук, Н. Рогальської, О. Рудницької, В. Сухомлинського, О. Михєєвої та багатьох інших.

Але залишаються не до кінця розкритими питання естетичного виховання старших дошкільників засобами музики, оскільки саме музика, торкаючись емоційної сфери людини, впливає на формування її моральних і естетичних смаків та ідеалів. Досліджувалися лише окремі аспекти цієї проблеми: естетичне виховання школярів засобами народної музично-поетичної творчості (Б. Брилін, С. Горбенко, Т. Дорошенко, Ї. Климчук, О. Лобова, В. Юцевич та інші); формування естетичної культури школярів засобами народної творчості (О. Маленицька); педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5–10 років засобами музичного мистецтва (Н. Фоломєєва).

Метою нашого дослідження є розгляд особливостей естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку та виділити музику, як один з основних засобів естетичного виховання дошкільників, що знайомить дітей зі світом музичного мистецтва.

У педагогічній науці категорія естетичного виховання дошкільників визначається як розвиток здібностей сприймати, відчувати, розуміти прекрасне в житті та мистецтві; виховання прагнення самому брати участь у перетворенні оточуючого світу за законами краси; залучення дітей до художньої діяльності; розвиток творчих здібностей.

Зазначимо, що естетичне виховання розглядається вченими як процес цілеспрямованого формування якостей всебічно розвиненої особистості, що дає їй можливість сприймати природні та соціальні реалії, діяти та творити відповідно до загальнолюдських ідеалів гармонії та краси.

Організація естетичного виховання дошкільників, що спрямоване на розвиток природних нахилів дітей, їхніх художньо-творчих здібностей, на формування творчої активності, має на меті забезпечення у дітей систематичного розвитку сприйняття прекрасного, естетичних почуттів та уявлень, формування основ естетичного смаку. Цьому сприяють усі види мистецтва, природа та побут, що викликають безпосередній емоційний відгук, радість, хвилювання чи захоплення.

На думку античного філософа Аристотеля, найефективнішим засо-

бом естетичного виховання є мистецтво – духовна пам'ять людства. Виховання дошкільників засобами мистецтва в педагогічній науці називають «художнім вихованням». Вирішальним є завдання навчити дітей основ художніх знань, практичних умінь, виховати потреби та звички вносити елементи прекрасного в навколишнє середовище, у взаємовідносини з оточуючим світом.

Естетичне виховання старших дошкільників спрямоване на формування здатності сприймати дитиною прекрасне у навколишньому середовищі і мистецтві, на розвиток естетичних почуттів, суджень, смаків, умінь, творчих здібностей, потреби брати участь у створенні прекрасного в житті та художній творчості.

Естетичне виховання дитини – процес, який формується під впливом різних життєвих обставин і дій, наділених естетичними засобами. Висловлюючи свої естетичні судження про речі і явища, діти дошкільного віку переживають певні естетичні почуття. Педагогічно організований процес естетичної дії на старших дошкільників має на меті не лише ознайомлення їх із різними видами і творами мистецтва, а й передбачає освоєння дітьми прекрасного в мистецтві та довкіллі і є процесом естетично правильної організації всього дитячого життя.

Якщо естетичне виховання розглядати як процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності; здатність до творчого самовиявлення, то ця здатність вимагає свідомого, цілеспрямованого, планомірного та систематичного розвитку особистості.

Основою, на якій здійснюється естетичне виховання старших дошкільників є певний рівень художньо-естетичної культури особистості, її здатності до естетичного освоєння дійсності. Цей рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, оцінок, смаків, потреб та ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворювальної діяльності у мистецтві, праці, побуті, людських взаєминах. Формування у старших дошкільників певної системи художніх уявлень, поглядів, які зможуть допомогти їм виробити в собі дійові критерії естетичних цінностей, готовність та уміння вносити елементи прекрасного у своє життя, починається із сприймання довкілля.

Естетичне виховання пронизує всі сфери дитячого життя, воно забезпечується всіма ланками виховання і використовує багатство і різноманітність його засобів. Завданням естетичного виховання є не тільки розширення художнього сприймання, почутих музичних творів, а й організація людських почуттів, духовного зростання особистості, регуляція і корекція поведінки.

Методологічною основою і важливим принципом естетичного виховання старших дошкільників на сучасному етапі має стати ідея комплексного підходу, яка у реалізації системи естетичного виховання має подвійне

значення.

По-перше, система естетичного виховання має будуватися таким чином, щоб різні види мистецтва постійно взаємодіяли між собою у процесі впливу на дитину, тобто наявна необхідність тісної взаємодії мистецтва на основі міжпредметних зв'язків.

По-друге, естетичне виховання як засобами мистецтв (особливо музичного), так і засобами дійсності повинно стати органічною частиною будь-якого виду виховання.

Серед різних видів мистецтва особлива виховна роль належить музичному вихованню, яке вводить дітей у світ музичного мистецтва, знайомить з музичною культурою різних народів, сприяє збагаченню індивіда знаннями законів музичного мистецтва, необхідними для розуміння його сутності, формуванню смаку, музичних здібностей, виробленню навичок і вмінь, які дозволять дітям дошкільного віку бути активними слухачами, вмільми виконавцями. Торкаючись емоційної сфери людини, музика впливає на формування її моральних і естетичних смаків та ідеалів.

Музичне мистецтво впливає на людину вже в перші роки її життя і займає значне місце в її загальному культурному розвитку. Музика – найбільше джерело естетичної і духовної насолоди. Вона супроводить людину впродовж усього її життя, викликає емоційний відгук, схвильованість, прагнення до дії. Вона здатна надихнути, запалити людину, вселити в неї дух бадьорості і енергії, але може і привести в стан туги, скорботи або тихого смутку.

Так, Н. Фоломєєва дослідила механізми психо-фізіологічного впливу музики на людину і довела, що музичний звук відтворює людські емоції і сам їх формує, причому вплив слухового сприйняття на формування психіки є онтогенетично раннім і глибоким.

Музика має активізувати фантазію дитини, спрямувати, спонукати до творчого використання виразних рухів. Різні музичні твори викликають у дітей емоційні переживання, породжують певні настрої, під впливом яких рухи набувають відповідного характеру. Музика розвиває естетичні властивості особистості дитини. Співпереживання дитиною відчуттів, виражених у музиці, – шлях до формування її моральності. Звертаючись до відчуттів дитини, музика впливає на них сильніше, ніж домовленості або вказівки.

Радісна, бадьора, героїчна музика піднімає настрій, порушує, підвищує працездатність. Спокійна, лірична – знімає напругу, заспокоює, усуває гнітючу втому. Але не тільки різноманітна за своїм змістом музика може по-різному діяти на людину. Звичайно, багато в чому це залежить від підготовленості людини до сприйняття музики, від рівня розвитку її слухового досвіду, естетичного смаку, загальної культури.

Досліджено, що у всіх вікових групах молодшого шкільного віку підвищується рухова активність дітей завдяки музиці. Вправи з музичним супроводом сприяють формуванню постави, координації та узгодженості

рухів. Музика надає рухам особливої виразності, чіткості, ритмічності.

Завдання і зміст музичного виховання дошкільників визначаються загальними цілями всебічного розвитку особистості і, зокрема, естетичного виховання: залучення дітей до діяльності в галузі мистецтва, розвиток естетичного сприйняття і емоційної чутливості на музичні твори, виховання любові до музики, розвиток музичних здібностей, формування музичного смаку і виховання прагнення проявити себе в музичній діяльності, тобто розвиток художньо-мистецьких здібностей дітей.

Ураховуючи величезну дію музики на емоції і прагнення дитини зрозуміти і відчувати її зміст, особливо важливо використовувати музичні твори, що художньо конкретно відображають близьку і доступну їй дійсність.

Н. Ветлугіна наголошувала на тому, що музичний матеріал для дітей повинен бути ретельно підібраний: «Найбільші музиканти світу – композитори, музикознавці, педагоги – зважували, якою повинна бути музика для дітей. На думку багатьох з них, творчі діячі повинні мати ясне уявлення про передові ідеали нашого часу і створювати глибоку демократичну музику, яскраву в її жанровій характеристиці: дітей, особливо маленьких, треба виховувати на народній пісні з яскраво виявленою основою ладу. Писати слід в традиційно-класичній манері, але удосконалюючи її прийоми. Разом з тим, музика для дітей будується не у відриві від тих досягнень в області мелодії, гармонії, поліфонії і ритму, якими відрізняються сучасні твори. Вона створюється професіоналами. Не можна допустити примітивізму, припускаючи, що дітям він доступний» [3].

Музичне мистецтво, відображаючи життя, затверджує моральну красу людини, цінність дружби, розкриває багатство душевного світу. Діти дуже гостро відчують прекрасне і тягнуться до нього. Сприйняття творів музичного мистецтва містить для цього необмежені можливості. У процесі систематичної роботи діти набувають уміння слухати музику, запам'ятовувати і впізнавати її, починають радіти їй; вони проймаються змістом твору, красою його форми та образів. У дітей розвивається інтерес до музики, а згодом і любов до неї. Через музичні образи дитина пізнає прекрасне в навколишній дійсності, в природі. Краса художньої форми, зрозумілий зміст музичного твору сприяють появі естетичних відчуттів художнього образу і через нього до життя, впливають на виховання художнього смаку дитини.

Н. Фоломеева зазначала, що внаслідок естетичного виховання дошкільник осягає систему естетичних потреб, а також здатність до естетичного сприйняття і діяльності за законами краси. В естетично вихованій людини розвиваються синергетичні якості її особистості: прагнення до впорядкування оточуючого середовища, до створення умов для розвитку і вдосконалення всього існуючого, до створення культурних цінностей. Ці якості людини, притаманні їй оптимістична оцінка природного і соціального буття, впевненість у своїх творчих можливостях, визначають-

ся Н. Фоломєєвою як конструктивність особистості [6].

Завдання естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку вимагає до будь-якого музичного твору, хай найпростішого, відношення як до витвору мистецтва. Тому кожна пісня, танець мають виконуватися емоційно, виразно, викликати у дітей радість. Недбало виконана пісня або танець втрачають свою естетичну цінність і негативно впливають на процес музичного розвитку. Виразне ж виконання викликає у дітей бажання неодноразово повторювати пісні, танці, ігри, а також внести до них щось нове, що сприяє розвитку дитячої творчості. Крім того, пізнання дитиною краси музики, її багатющої образності, засобів виразності залучають її до світу прекрасного, розвиває потребу вносити музику до свого життя. Важливим є врахування індивідуалізації музично-естетичного виховання, що реалізується як підбір форм навчання, його темпів, окремих завдань, орієнтованих на кожну дитину з урахуванням її психічних особливостей, рівня розвитку її здібностей, тощо.

Отже, формування естетичних смаків і ідеалів – обов'язкова умова виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Використання музичного мистецтва для поглиблення вражень дитинства – ось важливе завдання, яке необхідно здійснити педагогу в процесі виховання дітей дошкільного віку, користуючись музикою як одним із засобів емоційно-образного пізнання дитиною навколишнього світу та формування її особистості.

Проте лишаються не вивченими проблеми впливу різних видів музичного мистецтва на естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку, що є перспективою подальшого розгляду окресленої проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Е.С., Чинаева О.П. Некоторые теоретические и практические проблемы эстетического воспитания // Вопросы философии. – 1987. – № 4 – С. 63–67.
2. Ветлугина Н., Кенеман А. Теория и методика музыкального воспитания в детском саду: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Дошкольная педагогика и психология». – М.: Просвещение, 1983. – 255 с.
3. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 60–63.
4. Горобець Н. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва // Рідна школа. – 1999. – № 11. – С. 46–49.
5. Печерська Е. Інтегрований вплив музики і природи на естетичне виховання // Початкова школа. – 2002. – № 7. – С. 29–32.
6. Фоломєєва Н.А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей засобами музичного мистецтва в навчальних закладах нового типу Сумщини // Педагогічні науки. – Суми: СДПУ, 2000. – С. 447–453.